

Фурман О.М.

Інститут післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Furman Oleksiy

Institute of Continuing Education,
Kyiv Taras Shevchenko University

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

STATE REGULATION OF THE ACTIVITIES OF BANKS

У статті досліджено особливості регулювання діяльності банків в Україні. З'ясовано, що стабільність банківської системи – це її здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігати стійку рівновагу й надійність, а для підтримання стабільної банківської системи функціонує банківське регулювання. Відзначено, що головною метою банківського регулювання і нагляду є безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Виявлено, що державне регулювання діяльності банків в Україні здійснюється у двох формах – адміністративній та індикативній, які у своїй сукупності спрямовані на створення єдиних державних стандартів банківської діяльності в Україні. Запропоновано для регулювання банківської системи використовувати захисні (протекційні) та попереджувальні (превентивні) заходи.

Ключові слова: банк, банківська система, рівновага, надійність, банківське регулювання, банківський нагляд.

В статье исследованы сущность и особенности регулирования деятельности банков в Украине. Выяснено, что стабильность банковской системы – это ее способность противостоять внешним и внутренним влияниям, сохранять устойчивое равновесие и надежность, а для поддержания стабильной банковской системы функционирует банковское регулирование. Отмечено, что главными целями банковского регулирования и надзора являются безопасность и финансовая стабильность банковской системы, защита интересов вкладчиков и кредиторов. Выявлено, что государственное регулирование деятельности банков в Украине осуществляется в двух формах – административной и индикативной, которые в своей совокупности направлены на создание единых государственных стандартов банковской деятельности в Украине. Предложено для регулирования банковской системы использовать защитные (протекционные) и предупредительные (превентивные) меры.

Ключевые слова: банк, банковская система, равновесие, надежность, банковское регулирование, банковский надзор.

The urgency of the research is determined by the fact that maintaining stability and stable operation of the banking system in the conditions of globalization and the occurrence of systemic crises requires the improvement of forms and instruments of banking regulation and supervision, which can increase the responsibility of banks for the adequacy of the assessment of the risks they take. For the effective functioning of the national economy is important a complex of measures, among which the prominent place belongs to the mechanisms of state regulation of the banking supervision system. Therefore, today in Ukraine is important the question of stability of the banking sector, returning to him the confidence of both external and domestic investors and lenders, preventing crises in the banking system. This article is about the specifics of regulation of banks' activities in Ukraine. It is designated that the banking system of Ukraine is based on a two-tier principle: the first level of the banking system of Ukraine is represented by the National Bank of Ukraine (NBU); The second level of the banking system of Ukraine is made up of commercial banks, different in terms of legal form, specialization, sphere of activity and property. It was clarified that the stability of the banking

system is its ability to withstand external and internal influences, maintain a stable balance and reliability, and maintain banking system functioning in order to maintain a stable banking system. It is noted that the main objective of banking regulation and supervision is the security and financial stability of the banking system, protection of the interests of depositors and creditors. It is revealed that the state regulation of the activity of banks in Ukraine is carried out in two forms – administrative and indicative, which in their aggregate are aimed at the creation of uniform state standards of banking in Ukraine. It is proposed to use protective (protective) and preventive (preventive) measures to regulate the banking system.

Keywords: bank, banking system, equilibrium, reliability, banking regulation, banking supervision.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність вибраної теми полягає в тому, що банківська система, яка є частиною економічної системи, займає стратегічне положення в економіці. Збереження стійкості й стабільна робота банківської системи в умовах глобалізації та виникнення системних криз вимагають удосконалення форм та інструментів банківського регулювання та нагляду, які зможуть підвищити відповідальність банків за адекватність оцінки прийнятих на себе ризиків.

Виведення національної економіки з кризового стану, в якому вона опинилася у останні роки, можливе лише у разі вжиття комплексу заходів, серед яких чільне місце належатиме механізмам державного регулювання системи банківського нагляду. Для досягнення цієї мети перед державою постає питання стабільності банківського сектору, повернення до нього довіри, запобігання криз у банківській системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемам державного регулювання діяльності банків присвячено чимало праць економістів і фахівців банківської справи. Серед зарубіжних авторів можна виділити роботи Р. Бернда, О. Муричева, М. Олсена, П. Роуза, Е. Хелферта. Ці ж проблеми розглядали й вітчизняні науковці, такі як: О.С. Власюк, Р.В. Войтович, Г.В. Дмитренко, І.О. Дробот, О.Ю. Лебединська, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова, В.В. Тертичка, В.В. Юрчишин та ін. Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій, різні аспекти проблеми державного регулювання банків в Україні все ще потребують додаткових досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз системи банківського регулювання в Україні та визначення напрямів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих на-

укових результатів. Одне з вирішальних місць в економіці будь-якої країни належить банківській системі. Економічна література досить традиційно трактує поняття «банківська система». У більшості підручників і монографій віддається перевага вивченню сутності фінансового посередництва, ролі банків в економіці, їх функціям, завданням, структури банківської системи. О.І. Лаврушин уважає, що банківська система являє собою сукупність банків, банківської інфраструктури, банківського законодавства й банківського ринку, які перебувають у тісній взаємодії один з одним і зовнішнім середовищем [8, с. 7]. Г.А. Тосунян пропонує доповнити вищенаведене визначення, включаючи в перелік елементів також союзи й асоціації кредитних організацій, обґрунтовуючи це тим, що останні являють собою важливий елемент самоврядування [10, с. 72]. У міжнародній практиці найпоширенішою є думка про те, що банківська система – це сукупність банківських і небанківських фінансових установ, які виконують окремі банківські операції [4, с. 121].

Із точки зору Р.І. Хасбулатова, основними цілями функціонування банківської системи є:

- зміцнення стійкості елементів системи, що дає змогу виключити можливість виникнення системних банківських криз;
- виконання в повному обсязі функцій банківською системою;
- підтримка довіри з боку інвесторів, кредиторів і вкладників банків, передусім населення [11, с. 239].

Банківська система України побудована за дворівневим принципом.

Перший рівень банківської системи України представлений Національним банком України (НБУ), який здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій. Основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України, а також сприяння дотриманню ста-

більшості банківської системи і в межах своїх повноважень – ціновій стабільності. НБУ виступає емісійним центром держави, банком банків, банком уряду, органом банківського регулювання і нагляду, монетарного та валютного регулювання економіки, впливає за допомогою визначених законодавством функцій та операцій на всі сфери економічного життя країни. Як головний банк держави НБУ виступає координатором діяльності кредитних інститутів і виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці країни, зберігає кошти державного бюджету України та позабюджетних фондів. Йому належить монопольне право випуску грошей в обіг, а також випуску національних грошових знаків за рішенням Верховної Ради України. НБУ створює державну скарбницю України та організовує її діяльність, зберігає резервні фонди грошових знаків, дорогоцінні метали та золотовалютні запаси. Також НБУ репрезентує інтереси держави із центральними банками інших країн, у міжнародних банках та інших фінансово-кредитних організаціях [6, с. 121].

Другий рівень банківської системи України становлять комерційні банки, різні за організаційно-правовою формою, спеціалізацією, сферою діяльності та власності.

Стабільність банківської системи багато в чому впливає на успіх державної політики України у цілому. Стабільність банківської системи можна визначити як здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігати стійку рівновагу й надійність протягом часу. Тобто стабільність має дві важливі характеристики: стійку рівновагу й надійність [7, с. 121].

Під рівновагою зазвичай розуміється збалансований стан, у якому відсутня тенденція до зміни. Рівновага може піддаватися аналізу в порівняльній статистиці, тобто коли порівнюються два й більше рівноважних стани. У тому разі коли відзначаються розходження в рівноважних станах, що є наслідком впливу екзогенних змінних, і відбувається порушення збалансованого стану, рівновагу не можна вважати стійкою. Порушення рівноваги систем, що динамічно розвиваються, називається кризою. Стійка рівновага припускає, що система перебуває у збалансованому стані, який не порушується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Таким чином, стійка рівновага – це один зі складників стабільності [5, с. 126].

Надійність банківської системи – це інтегрована характеристика надійності її елементів – комерційних банків. Надійність банку є більш вузьким поняттям відносно стійкості, оскільки воно обмежене певним відрізком часу й пов'язане більшою мірою з ефективністю ризик-менеджменту в банку. Надійність банку в силу специфіки бізнесу визначається здатністю менеджменту ефективно управляти всім спектром ризиків, які банк прийняв на себе [5, с. 126].

На стабільність банківської системи впливає низка чинників, які доцільно розділити на чинники макро- і мікрорівня. До чинників макrorівня слід віднести макроекономічну стабільність і ринкову інфраструктуру. До чинників мікрорівня – ефективне законодавство в країні, розвиток фінансового ринку із властивою йому організаційною інфраструктурою; участь у регулюванні Центрального банку; забезпечення ліквідності комерційних банків; систему гарантування вкладів. У зв'язку із цим банківське регулювання функціонує для створення стабільної банківської системи.

Відповідно до ст. Закону «Про Національний банк України», банківське регулювання – одна з функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [1].

Головною метою банківського регулювання є безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Завданнями банківського регулювання є:

- забезпечення дотримання державних, суспільних та приватних інтересів у процесі підприємницької діяльності кредитних організацій;
- забезпечення безперервного грошового обігу, ефективності платежів та міжбанківських розрахунків між суб'єктами економічного обороту, безперебійного функціонування платіжно-розрахункової системи у межах банківської системи [2, с. 77].

Банківське регулювання в Україні здійснюється Національним банком, адже саме цей державний орган наділений спеціальною компетенцією у сфері управління банківською системою [3, с. 156]. НБУ створює систему норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського

нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства.

Згідно зі ст. 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність», державне регулювання діяльності банків в Україні здійснюється в таких формах (рис. 1).

У сукупності форми банківського регулювання спрямовані на створення єдиних державних стандартів банківської діяльності в Україні, що дає змогу забезпечувати рівні умови під час здійснення діяльності банків та інших фінансово-кредитних установ і стабільність банківської системи України.

Зміст поняття «банківське регулювання» включає у себе більш вузьке за змістом поняття «банківський нагляд». Під банківським наглядом розуміється система «контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку» [1].

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. Це система, якою користуються уряд із

метою гарантування стабільності фінансового сектору національної економіки, його безпеки і здоров'я [9, с. 224].

Основні завдання банківського нагляду наведено на рис. 2.

Таким чином, основне завдання банківського нагляду НБУ полягає у створенні ефективної системи захисту інтересів кредиторів і вкладників банку, оперативного реагування на події, які дестабілізують діяльність банку.

Система нагляду НБУ за діяльністю комерційних банків включає як дистанційний нагляд, так і проведення інспекційних перевірок на місцях, оскільки дані фінансової звітності, що надсилаються до органів нагляду, не завжди адекватно відображають реальне фінансове становище банку. Безпосередньо процес нагляду за діяльністю комерційних банків здійснюють регіональні управління НБУ, відділи банківського нагляду яких на підставі отриманої інформації та звітності здійснюють контроль як над фінансовим становищем комерційних банків, так і над дотриманням ними встановлених економічних нормативів, банківського законодавства та нормативних актів НБУ.

Для усунення порушень у діяльності комерційних банків та виправлення їхнього фінансового становища банківський нагляд усіх рівнів має повноваження застосовувати до банків різні заходи впливу – від проведення

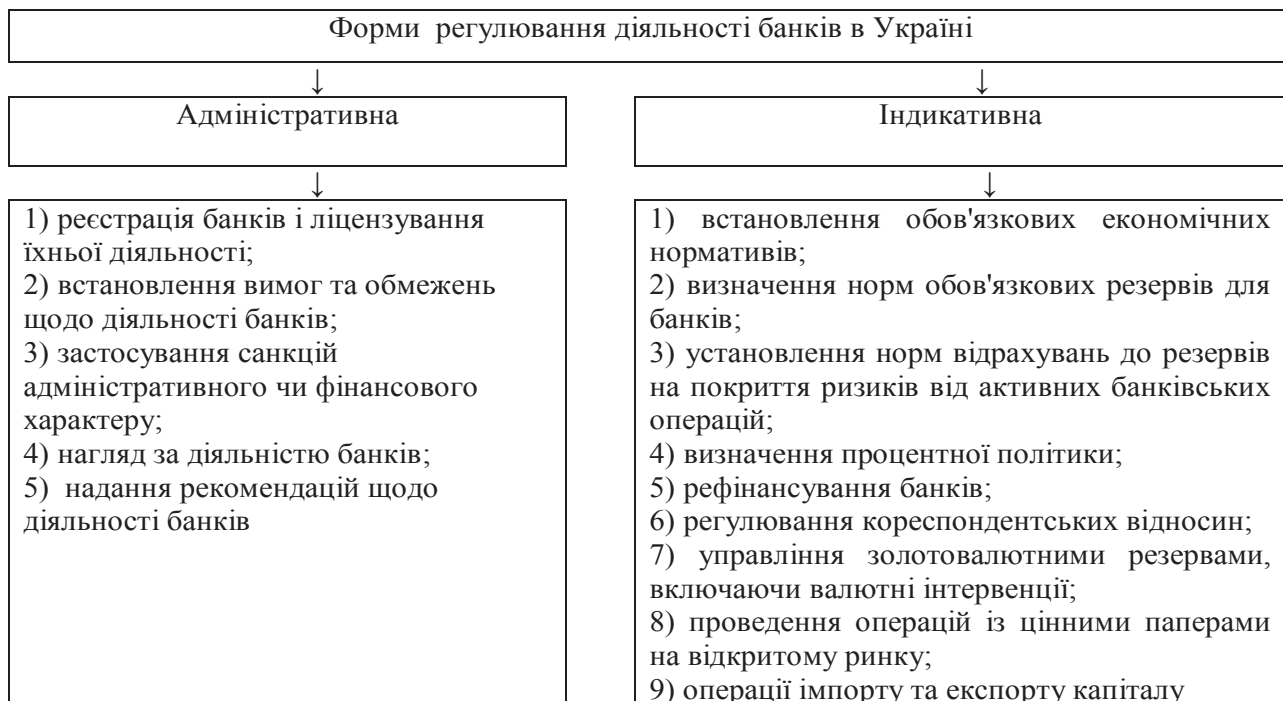

Рис. 1. Форми регулювання діяльності банків в Україні

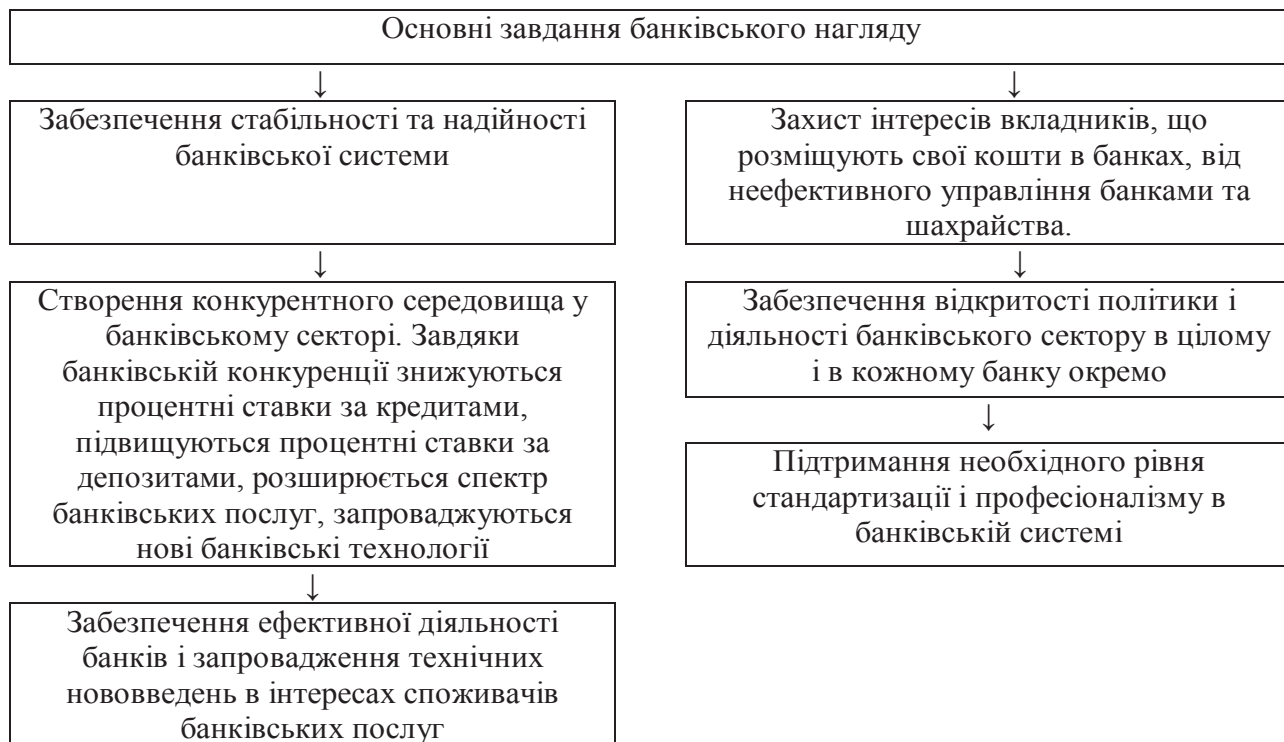

Рис. 2. Основні завдання банківського нагляду

Джерело: [9, с. 225]

з керівництвом банків спільних нарад з обговорення проблемних питань та надсилання банку попередження до припинення діяльності банку та вилучення його з Республіканської книги реєстрації банків [3, с. 187].

Тобто банківський нагляд є моніторингом процесів, що мають місце в банківській сфері на різних стадіях функціонування банків: створення нових банків та їхніх установ, діяльності банків, їх реорганізації та ліквідації. Це своєчасне реагування на порушення та негативні тенденції у діяльності комерційних банків із метою їх нормалізації, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності як кожного банку зокрема, так і банківської системи у цілому.

Ми вважаємо, що здійснення державного регулювання банківської діяльності є необхідною умовою, яка визначається основною функцією банків в економічній системі країни. Банківський нагляд повинен забезпечувати належний контроль над діяльністю банків, щоб не спостерігалось порушення законодавчих та нормативних актів Національного банку України. У зв'язку із цим ми пропонуємо виділити такі види державного регулювання діяльності банків в Україні (рис. 3).

На нашу думку, превентивні заходи мають реалізуватися через затвердження обов'язкових

для виконання норм, які ми поділяємо на функціональні та інституційні. Дані норми регулюють ризику за операціями банківських установ.

Інституційні норми виражаються у відносних величинах, що регулюють переважно організаційні питання, операційну діяльність, визначення цілей кредитування, порядок проведення ревізій тощо. Функціональні норми на відміну від інституційних мають визначене цифрове значення і можуть мати загальний чи селективний характер [6, с. 95].

Так, загальні норми впливають на кредитний ринок узагалі, а за допомогою селективних норм визначаються коефіцієнти ризику за окремими операціями банку.

Вживання протекційних заходів, на нашу думку, має передбачати захист від загрозливої для банку ситуації, що вже склалася, котра може спричинити неплатоспроможність, банкрутство, збитки. Протекційні заходи, зокрема, повинні включати:

- створення та функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- рефінансування банківських установ центральним банком;
- формування банками резерву для відшкодування можливих утрат за позичками та іншими активами;
- цільову допомогу інших фінансових органів.

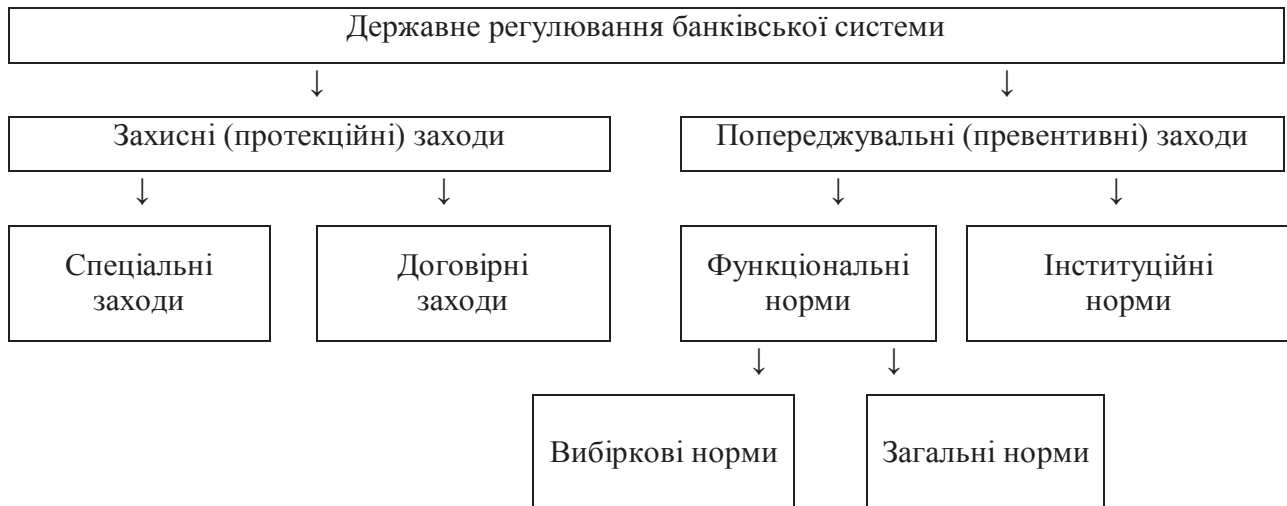

Рис. 3. Види державного регулювання банківської діяльності

Джерело: власна розробка

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження привело нас до висновку про те, що під стабільністю банківської системи варто розуміти її здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігати стійку рівновагу й надійність. Стабільність банківської системи підтримується банківським регулюванням, яке полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. Нами запропоновано для регулювання банківської системи використовувати захисні (протекційні) та попереджувальні (превентивні) заходи.

Бібліографічний список:

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
2. Дзюблук О.В., Адамик Б.П., Балянт Г.Р. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія ; за ред. О.В. Дзюблук. Тернопіль : Астон, 2012. 358 с.
3. Банківська система України на шляху євроінтеграції : монографія / за ред. С.А. Буковинського. Київ : УБС НБУ, 2015. 496 с.
4. Гайдес М.А. Общая теория систем (системы и системный анализ) Винница : Глобус-пресс, 2005. 201 с.
5. Иванов В.В. Анализ надежности банка. Москва, 2014. 286 с.
6. Інституційне регулювання банківської діяльності в Україні : монографія / за заг. ред. С.К. Реверчука. Львів : Магнолія-2006, 2012. 248 с.

7. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2010. 228 с.
8. Лаврушин О.И. Банковская система России. *Аналитический банковский журнал*. 2014. № 11. С. 5-9.
9. Сенищ П.М. Банківська діяльність в реалізації державної політики економічного зростання України : дис... доктора екон. наук : 08.00.08. Київ, 2017. 503 с.
10. Тосунян Г.А. Государственное управление в области финансов и кредита в России. Москва, 2013. 312 с.
11. Хасбулатов Р.И. Международные финансы : учебник для магистров. Москва : Юрайт, 2014. 567 с.

References:

1. Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine" dated May 20, 1999 No. 679-XIV [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
2. Banking system of Ukraine: formation and development in the conditions of globalization of economic processes: monograph / O.V. Dzyublyuk, B.P. Adamik, G.R. Balant; ed. O.V. Dzyublyuk. – Terнопil: Aston, 2012. – 358 p.
3. The banking system of Ukraine on the path of European integration: monograph / Avt. count; ed. S.A. Bukovinsky / National Bank of Ukraine. Center for Scientific Research. – K.: UBS NBU, 2015. – 496 pp.
4. Gaides M.A. General theory of systems (systems and system analysis) / M.A. Haydes – Vinnitsa : Globus Press, 2005. – 201 p.
5. Ivanov V.V. Bank Reliability Analysis / V.V. Ivanov – M., 2014. – 286 p.

6. Institutional regulation of banking activity in Ukraine: monograph / For co. edit S.K. Reverchuk. – Lviv: Magnolia-2006, 2012. – 248 p.
7. Kovalenko V.V. Strategic management of financial stability of the banking system: methodology and practice: monograph / V.V. Kovalenko – Sumy: NBU NBU, 2010. – 228 p.
8. Lavrushin O.I. Banking system of Russia / O.I. Lavrushin // Analytical Banking Magazine – 2014 – № 11 – P. 5-9.
9. Senich P.N. Banking activity in realization of the state policy of economic growth of Ukraine: dissertation ... Doctor of Economics. Sciences; 08.00.08 / P.S. Arsenic – Kyiv, 2017. – 503 p.
10. Tosunyan G.A. Public administration in the field of finance and credit in Russia / G.A. Tosunyan – M., 2013 – 312 p.
11. Khasbulatov R.I. International Finance: A Masters Textbook / R.I. Hasbulatov – M.: Publishing House Yurait, 2014. – 567 p.